

דין וחשבון לשנת 2019 רשות הטבע והגנים

בן אדם למקום
www.parks.org.il | *3639 |

רח' עם ועולמו 3,
גבעת שאול ירושלים 9546303
טל': 02-5004444

2019

2019

דין וחשבון
לשנת 2019
רשות הטבע והגנים
פרוייקטים משמעותיים

תוכן העניינים

פרק ראשון

7	פרויקטים משמעותיים
7	שימור מינים
8	המרחב הימי
10	טיילות והמוצר המדברי
11	השלמת הנגשת אתרים קולטי קהל

פרק שני

13	הכרזת שמורות חדשות בשנת 2019
13	רשימת שמורות טבע וגנים לאומיים
14	שמורת טבע ים ראש הנקרה-אכזיב
16	גן לאומי עמק האלה
17	חורבת קיאפה
19	שמורת טבע המכתש הקטן

פרק שלישי

22	פעילויות עיקריות
22	שמירת טבע
25	שימור ומורשת
31	שמירה על הנוף והשטחים הפתוחים
32	ליווי תכנון ופיקוח על תשתיות
35	ניהול מבקרים
36	טבלת מבקרים 2012-2019
37	נתונים מספריים 2019

פרק רביעי

38	ממשל ואחריות תאגידית
38	תקציב 2019
40	חופש מידע
40	תמצית הפעילות

תחומי אחריות הרשות

הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים היא תאגיד סטטוטורי שהוקם בשנת 1998 בחסות "חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, התשנ"ח-1998". חוק זה איחד את רשות שמורות הטבע ורשות הגנים הלאומיים לרשות אחת – הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים (להלן: רשות הטבע והגנים או רט"ג).

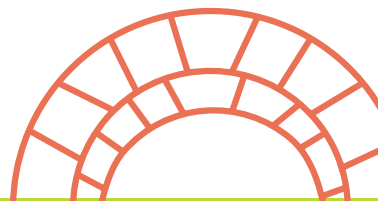
מכוח חוק זה מופקדת רשות הטבע והגנים על ניהולם והחזקתם של שמורות הטבע והגנים הלאומיים ועל הגנת ערכי הטבע, הנוף והמורשת. כמו כן מופקדת רשות הטבע והגנים על הגנת חיית הבר מכוח "החוק להגנת חיית הבר, התשט"ו-1955", ומכוח חוק זה היא פועלת בתחומים כמו פיקוח על ציד, היתרי סחר והחזקה בחיות בר וכדומה.

השר הממונה על רשות הטבע והגנים הוא השר להגנת הסביבה.

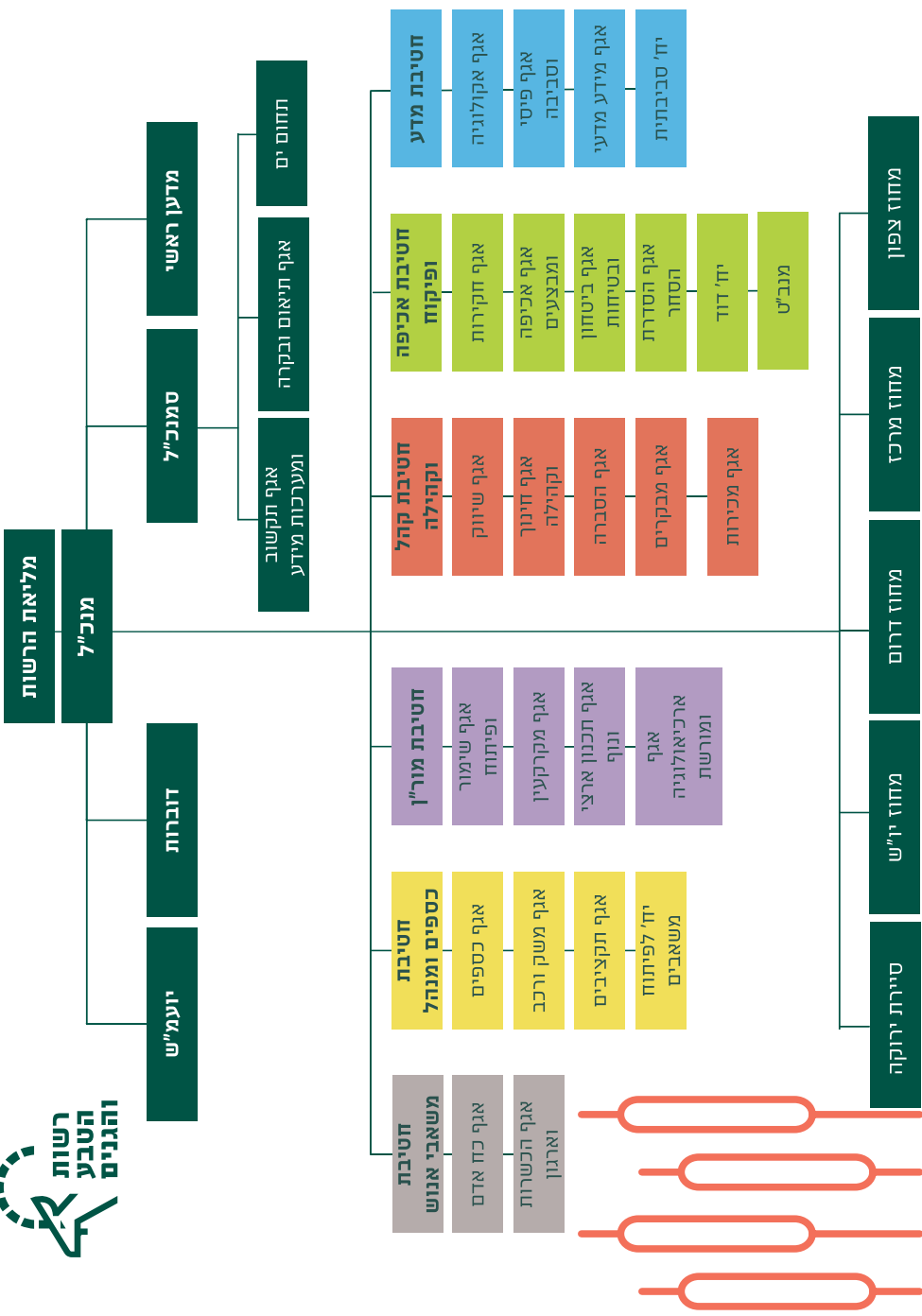
לרשות מליאה המונה תשעה עשר חברים. את המליאה ממנה הממשלה בהמלצת השר להגנת הסביבה וחבריה ממנים את יו"ר המליאה מקרב חבריה. תפקיד המליאה הוא לקבוע את מדיניותה הכללית של רשות הטבע והגנים ואת קווי פעולתה.

על פי הצעת השר להגנת הסביבה הממשלה ממנה את מנהל רשות הטבע והגנים והוא האחראי לביצוע החלטות והנחיות המליאה ולניהולה השוטף של רשות הטבע והגנים. רשות הטבע והגנים היא גוף לאומי, מקצועי ומוביל בכל הקשור בשמירת הטבע, הנוף והמורשת בישראל, ועוסקת בשימור, בהגנה ובשיקום המגוון הביולוגי, בתי גידול ומיני החי והצומח.

רשות הטבע והגנים מנהלת כ-569 גנים לאומיים ושמורות טבע מוכרזים, מאושרים ומוצעים, בהם 67 אתרים מוסדרים בתשלום, והם משתרעים על כ-9 מיליון דונם. רשות הטבע והגנים מארחת באתרים אלו מדי שנה בשנה כ-12 מיליון מבקרים – בהם תלמידים, בני נוער וחיילים – ועוד מספר דומה בשטחים הפתוחים.

מבנה הארגון

דרכי התקשרות עם רשות הטבע והגנים

מטה הרשות טלפון: 02-5005444
כתובת: רשות הטבע והגנים,
רח' עם ועולמו 3, גבעת שאול, ירושלים 9546303

למוקד מידע והזמנות לטיולים חייגו באותיות *בטבע 3639*

בנוסף, ניתן ליצור קשר במחוזות:

מחוז צפון טלפון: 04-6522167 פקס: 04-6420312
דוא"ל: MZ.ZAFON@NPA.ORG.IL
גן לאומי מגידו, דואר מגידו

מחוז מרכז טלפון: 03-9150400 פקס: 03-9024362
דוא"ל: MZ.MERCAZ@NPA.ORG.IL
גן לאומי ירקון, ת"ד 238 ראש העין 48101

מחוז יו"ש טלפון: 02-6232936 פקס: 02-6259783
דוא"ל: MZ.YOSH@NPA.ORG.IL
רח' עם ועולמו 3, גבעת שאול, ירושלים 9546303
לידי מחוז יו"ש

מחוז דרום טלפון: 08-6280404 פקס: 08-6230021
דוא"ל: GILAD@NPA.ORG.IL
רח' האבות 19 באר שבע

היחידה לפיקוח בשטחים הפתוחים

טלפון: 02-5006251 פקס: 02-5006259
דוא"ל: NAOMI@NPA.ORG.IL
רח' עם ועולמו 3 ירושלים

פרק ראשון

פרויקטים משמעותיים

שימור מינים

שימור מיני צמחים בסכנת הכחדה

בעשורים האחרונים חלה פגיעה קשה בבתי גידול טבעיים בארץ בשל פיתוח נרחב של יישובים ותשתיות, ובעטיו הושמדו אוכלוסיות שלמות של צמחי בר – חלקם אנדמיים לישראל. גם פלישה נרחבת של מינים זרים של צמחים פגעה בבתי גידול טבעיים ובאוכלוסיות צמחי בר, וכיום 434 מיני צמחים בישראל נתונים בסכנת הכחדה ברמות סיכון שונות.

כדי לשמור על מינים אלו מפעילה רשות הטבע והגנים יותר מעשור "תוכנית לשמירה על צמחים בסכנת הכחדה". חלק מהפעולות הנעשות, בהן ניטור וממשק של אוכלוסיות ובתי גידול, משמרות את המינים באתרם המקורי, וחלקן עוסקות בשימור מיני צמחים מחוץ לאתרם: שימור זרעים של מיני צמחים בבנק הגנים, וגידול ורבייה של צמחים בגנים בוטניים ובגני מקלט. בנוסף להן פועלת הרשות לשיקום בתי גידול ולהשבה של צמחים בסכנת הכחדה לבית גידולם הטבעי.

התוכנית מסתמכת על איסוף מסודר של מידע על תפוצתם של המינים בסכנת הכחדה ועל מצב בתי הגידול שלהם באמצעות סקרים ופעולות ניטור ומחקר. הידע הנצבר בשיטות אלו שימש לכתיבת "הספר האדום" של צמחים בסכנת הכחדה בישראל והוא מופץ ברבים. הספר מרכז מידע על תפוצת המינים בסכנת הכחדה בישראל, מציג את רמת הסיכון הנשקפת להם ומספק המלצות לממשק. בעזרת המידע שנאסף נבחן מצבם של הצמחים בטבע והוא מכתוב את סדר הקדימות בטיפול במינים. הרשות מנהלת את המידע על מצבם של המינים באתר אינטרנט ייעודי, שנבנה כחלק מהתוכנית, והוא משמש הן מקור להפצת ידע ומודעות בקרב הציבור והן לקבלת ידע מהציבור, המדווח בו ישירות על תצפיות בצמחים.

בהמשך לפרסומו של הספר האדום קידמה רשות הטבע והגנים בשנים האחרונות מהלך להוספת הצמחים המוגדרים בסכנת הכחדה לרשימת המינים המוגנים בחוק. מאמציה נשאו פרי ובסוף 2019 נוספו עשרות מינים לרשימת המינים המוגנים ב"חוק גנים לאומיים, שמורות טבע ואתרי הנצחה", והיום מוגנים בחוק כל מיני הצמחים המוגדרים בסכנת הכחדה בספר האדום.

ב-2019 נמשכו הפעולות לשימור מינים בסכנת הכחדה על פי התוכנית הרב-שנתית. נכתב דוח המסכם את הסקר הרב-שנתי של המינים האנדמיים שבסכנת הכחדה ויש בו גם המלצות לשימור וממשק. כמו כן נפתח קורס שנתי ראשון להכשרת בוטנאים וסוקרים והוקמו חלקות מקלט וגני מקלט חדשים בגן לאומי תל חצור, בשמורת טבע עינות צוקים ובגן לאומי הרודיון.

המרחב הימי

הקמת היחידה הימית ברשות הטבע והגנים 2018–2019

מתוך הבנת הרגישות של בית הגידול הימי ועל מנת לשמר אותו לדורות הבאים פנה מנכ"ל רשות הטבע והגנים שאול גולדשטיין לשר החקלאות, ח"כ אורי אריאל, כמה פעמים וביקש להעביר את האחריות לפיקוח ואכיפה של פקודת הדיג לידי רשות הטבע והגנים. בסוף שנת 2017 נעתר שר החקלאות לבקשה ונחתם הסכם בין משרד החקלאות, משרד האוצר, משרד האנרגיה ורשות הטבע והגנים להעברת האחריות לפיקוח ואכיפה של פקודת הדיג. ההסכם ואיגום התקציב הביאו לידי הקמתה של יחידה ימית ברט"ג.

בראשית 2018 החלה רשות הטבע והגנים במיון וגיוס פקחים ליחידה החדשה. המועמדים נבחרו בקפידה – הדרישות היו השכלה במדעי הים, רישיונות משיט, תעודת צוללן, יכולת וניסיון בעבודה בים, תקשורת בין-אישית טובה, ועוד. לאחר שנבחרו הפקחים החלה הכשרתם המקצועית. היא נמשכה יותר מחודשיים ובה עשו הפקחים היכרות מעמיקה עם עולם הדיג בישראל, עם פקודת הדיג ועם הגופים הפעילים בים, ותרגלו צלילה, שחייה, ימאות יום ולילה בתנאי ים משתנים, ועוד.

במאי 2018 הוכרזה היחידה מבצעית ויצאה לפעילות בשטח. ליחידה ארבעה צוותים לאורך הים התיכון, צוות בכינרת וצוות במפרץ אילת. לצד מאמץ אכיפה נרחב ואינטנסיבי קיבלה על עצמה היחידה הימית גם פרויקט הסברה רחב היקף לקירוב הדייגים, ללמידה ולהדגשת המטרות המשותפות לדייגים ולפקחים: ים בריא, שגשוג הדגה ועלייה בכמות השלל באמצעות שמירה על התקנות והחוק. זאת מתוך הנחת יסוד כי רק מאמץ משותף, המבוסס על הבנה ורצון של כל הצדדים, יביא לידי שינוי אמיתי.

מפגש הסברה לדייגי ג'טר א-זרקא

פיקוח על ספינת מכמורת מול חופי יפו

מטרות היחידה

- לסייע לאגף הדיג בניהול בר-קיימא של משאב הדגה באמצעות פיקוח ואכיפת פקודת הדיג.
- לפקח ולהגן על שמורות הטבע ועל ערכי הטבע שבים.
- להגן על קווי תשתית בים מפני גרירת רשתות מכמורת.
- לאכוף את חוק איסור נהיגה על שפת הים.
- לקרב ולחבר את הציבור למאמץ השמירה על בית הגידול הימי והחופי.

מתחילת דרכה שוקדת היחידה הימית על שיתוף פעולה מיטבי עם גורמי שטח רלוונטיים כמו מערך השיטור הימי של משטרת ישראל, חיל הים, רשות הספנות והנמלים וכמובן עם אנשי אגף הדיג ואגף התביעות של משרד החקלאות, שמנהל בפועל את הטיפול המשפטי באירועי העברות שפקחי היחידה מהשטח מביאים לפתחם.

תפוקות היחידה:	נתוני 2018-2019
מספר מפגשי הסברה מאורגנים לדייגים	אורגנו 20 מפגשים ובאו אליהם יותר מ-1000 דייגים
מספר יציאות לים	486
מספר אירועי פיקוח ימי	5,178
כלי שיט שנבדקו	2,924
מתוכם מכמורתנים	129
סה"כ תיקים שנפתחו	754
מספר חשודים בתיקים	1,214
ערך קנסות	942,750 ₪
אירועי שמורות טבע, גנים לאומיים וערכי טבע מוגנים	793
אירועי איסור נסיעה על חוף הים	1,456

טיילות והמוצר המדברי

רשות הטבע והגנים רואה בקידום הטיילות משימה להידוק הקשר של המטייל הישראלי ושל התייר למדינת ישראל בכלל ולערכים שעליהם הרשות מופקדת בפרט. הטיילות היא כלי חשוב לניהול המטיילים בשטחים הפתוחים כדי לחבר את הציבור לערכי הטבע, הנוף והמורשת ולאפשר חוויית ביקור מיטבית.

בשנת 2019 הוקם תחום הטיילות בחטיבת קהל וקהילה ומטרתו היא לנהל את חוויית הביקור בשטחים הפתוחים המוגנים בשמורות טבע ובגנים לאומיים ולהנגישם לקהל. בשנה זו הותנעו כמה פרויקטים מרכזיים:

שפת שילוט: פותח פיילוט שילוט חדש בשטח שמטרתו לספק למטייל את מרב המידע הרלוונטי למסלול הטיול. הפיילוט נעשה במזרח הרמון: במבואה הוצב שלט ובו מפה ומסלולי טיול ונתוני זמן, מרחק ודרגת הקושי של המסלול. על שלטי הכנף לאורך מסלול ההליכה נוסף הזמן והמרחק. פיילוט שילוט והכנתו נעשים גם לשביל הרי אילת העליון והתחתון בשיתוף קהילות, עמותות ותיירות, יזמים ומטיילים.

הנגשת מידע: עשרות מסלולי טיול בשמורות טבע וגנים לאומיים צורפו למנוע חיפוש הטיולים באתר האינטרנט של הרשות ובכך הונגש מידע רב-ערך לקהל.

כתיבת מסמכים: חלק מתפקידו של תחום טיילות הוא לקדם הסדרה וכתיבה של מדיניות ונהלים בממשקים שיש לנו עם הציבור, ואלו קודמו ואושרו:

1. נוהל הדלקת אש מגדיר את השימוש באש במהלך טיול ושהות בשמורות טבע ובגנים לאומיים בהקפדה על שמירה על בטיחות ועל ערכי טבע ומורשת.

2. פורסמה מדיניות רכיבה על סוסים ונוהל העבודה נמצא בהכנה.

שיתוף פעולה עם משרד התיירות: עם משרד התיירות מקודם מיזם שבילי התיירות שנועד למשוך תיירים אל הטבע הישראלי. בשביל ישראל מקודמים כמה פרויקטים: הארכת השביל עד לחרמון, הצבת ברזיות מים בשיתוף חברת מקורות והנפקת כרטיס משולב לאתרים וחניונים למטיילים שהולכים בשביל מתחילתו עד סופו ברצף. צוות משותף של רט"ג, משרד התיירות ומשרד התחבורה עושה עבודת מטה לשיפור התחבורה הציבורית לאתרי הרשות ולמסלולי טיול.

קידום המוצר המדברי: רוב שטחי המדבר בדרום ישראל הם שמורות טבע וגנים לאומיים והם אבן שואבת למטיילים. תוכנית המוצר המדברי מתבססת על יתרונות המדבר הישראלי (המדבר הידודותי), דהיינו אוכלוסייה מקומית ידידותית, מסלולי טיול מסומנים היטב להליכה ולרכיבה על אופניים, יחידות חילוץ מיומנות, שירותי רפואה מערביים מתקדמים, כיסוי סלולרי טוב, תשתית מלונאית ותיירותית ענפה וכמובן נמל תעופה חדש, המאפשר גישה ישירה לתיירות חוץ ופנים. התוכנית כוללת בניית מסלולי סיור ותיור במגוון עשיר של אתרים ברחבי המדבר, פיתוח אתרי תיירות חדשים, שדרוג אתרים קיימים ומיתוג ושיווק המרחב המדברי. לצורך תכנון וניהול שטחים פתוחים חילק מחוז דרום את הנגב למרחבי טיול (מכלולי הטיילות), והעקרונות העיקריים המנחים אותו הם מגוון טיילות וקישוריות בין

המכלולים. מוקדי התיירות, מכלולי הקהילה והטיילות מתבססים על איכויותיהם של האזורים השמורים, המתאפיינים בשטחי טבע ונוף בראשייתיים ומופרים ברמה נמוכה על ידי פעילות אנושית.

תחום השבילים והחניונים: בתחום השבילים הוסט מסלול שביל ישראל מקטע ערד-מכתש קטן באופן שיעבור במצדה ובחוף ים המלח, ונמשכה סלילת שביל ישראל באופניים והוא קרוב להשלמה. שדרוג שביל הרי אילת בעיצומו ובפעם הראשונה יש רכז שביל שמנהל את הפעילות. החניונים בתהליך שדרוג מדרג ג' לדרג ב', שפירושו תוספת מכלי מים, סהרונים והפרדה בין מתחמי קבוצות למטיילים עצמאיים. שדרוג נרחב של החניונים נעשה על פי תכנון ברחבי המחוז (הר קנאים, בריכת צפירה, עקרים עליון, הר יהורם, שחורת). בה בעת משודרגים גם חניוני דרג א' (תל ערד, הבשור, ממשית) וחניונים חדשים נמצאים בתהליכי תכנון מתקדמים (בעין גדי, שדרית, שבטה, ניצנה).

השלמת הנגשת אתרים קולטי קהל

בעשור האחרון פעלה רשות הטבע והגנים להשלמת ההנגשה לאנשים עם מוגבלויות בכל אתריה בהתאם לתקנות, ובמרוצת השנים הושקעו לצורך זה יותר ממאה מיליון ₪ בפיתוח הנגשת מתו"ס (מבנים תשתיות וסביבה).

האתגר הגדול בגנים לאומיים ובשמורות טבע היה להנגיש את המקומות וגם לשמור על ערכי הטבע שבהם, וכדי לעמוד ביעד היה צורך לגייס חשיבה יצירתית ולעיתים גמישות. מלבד דרישות החוק הנחו אותנו שני עקרונות עיקריים: שילוב פיתוח דרכי ההנגשה במרקם הטבעי והנופי של האתר, והנגשת השבילים באופן שכולם – בעלי מוגבלות ואחרים – ילכו יחד ללא הפרדה ביניהם.

בשנת 2019 השלמנו את ההנגשה בכל האתרים קולטי קהל, בהם נחל מערות, מגידו, חוף הבונים, תל חצור, אכזיב, גן השלושה, מבצר יחיעם, חי-בר כרמל, בית שערים, משמר הכרמל, כורסי, קיסריה (תאטרון), אפולוניה, חורבת סעדים, מנזר מרטרירוס, מנזר אותימיוס, ממשית, חי רמון, אחוזת קבר בן גוריון ותל ערד.

שילוט הכוונה בבית גוברין

בשנה זו עשינו הדרכות לעובדים על מנת שידעו איך לשרת בעלי מוגבלויות בדרך טובה ומכבדת וגם התקדמנו מאוד בהמחשות ובאמצעים אחרים. כמו כן שיפרנו את אתר האינטרנט ואת המידע שבו. אנו רואים במיזם זה שינוי משמעותי לטובת אוכלוסיות שונות, לאו דווקא לבעלי מוגבלויות, והתמורה לא איחרה לבוא: מאז השלמת ההנגשה אנו רואים בשטח יותר ויותר קבוצות של הגיל השלישי וכן משפחות עם עגלות, וניכר שפיתוח זה מיטיב את חוויית הביקור של כולם. בשנים הבאות נמשיך להשקיע עוד תקציבים ככל שניתן בשיפור ובפיתוח עוד מקומות, על אף שאין זה מחויב בתקנות.

שבילים באתר השומרוני הטוב

שילוט הכוונה באתר השומרוני הטוב

שבילים בעין אפק

פרק שני

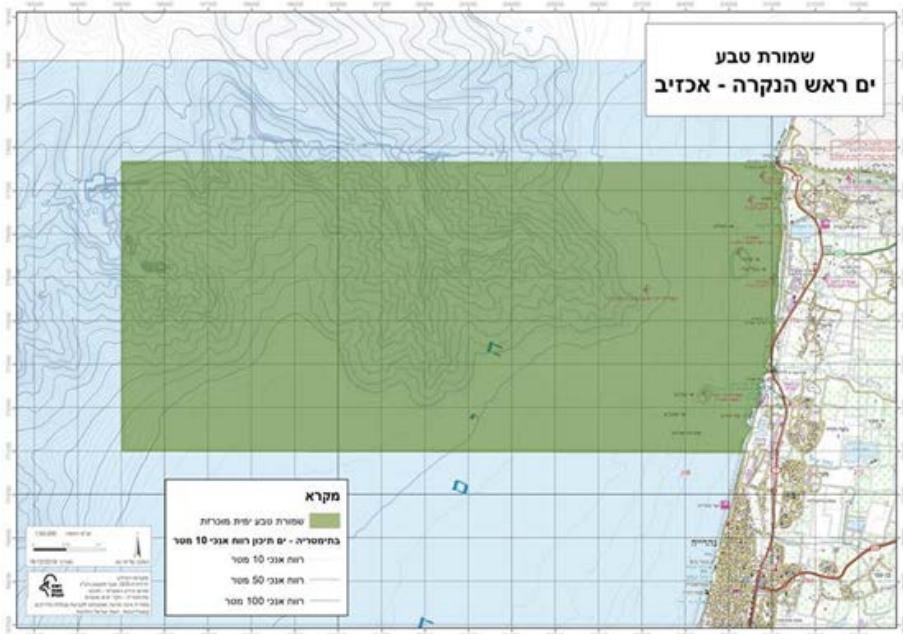
הכרזת שמורות חדשות בשנת 2019

רשימת שמורות טבע וגנים לאומיים שהוכרזו בשנת 2019:

שם שמורת טבע/גן לאומי	דונם	תאריך הכרזה
1 ש"ט גבעות צפית	2,765.00	2/5/19
2 ש"ט הדום השומרון	15,576.00	2/5/19
3 ש"ט ברכת צרטה	36.00	2/5/19
4 ג"ל הר חרת	574.00	13/5/19
5 ש"ט נחל שורק הרחבה	409.00	13/5/19
6 ג"ל עמק האלה	4,039.09	20/5/19
7 ש"ט המכתש הקטן	38,402.00	19/6/19
8 ש"ט אלות סירין	4,616.55	6/8/19
9 ש"ט ים ראש הנקרה-אכזיב	100,373.00	6/11/19
10 ש"ט הר שכניה	3,154.58	6/11/19
11 ש"ט הר יבנאל	2,881.05	6/11/19
12 ש"ט נחל ירמוך	1,762.00	6/11/19
13 ש"ט נחל מיצר	27,790.00	6/11/19
14 ש"ט נחל חגל	3,623.47	6/11/19
15 ש"ט מערת שכניה	7.82	6/11/19
16 ש"ט הר אביטל והר בנטל	5,319.59	6/11/19
17 ג"ל הר בנטל	13.60	6/11/19
18 ש"ט אלונה	7,805.02	11/11/19
19 ש"ט נחל תבור הרחבה	22,548.00	11/11/19
20 ש"ט נחל דליה הרחבה	126.28	11/11/19
סך כל האכרזות ב-2019: 20	241,822.05	

שמורת טבע ים ראש הנקרה-אכזיב

שמורת טבע ים ראש הנקרה-אכזיב משתרעת לאורך כ-7 ק"מ מגבול ישראל-לבנון בצפון ועד לצפון העיר נהריה בדרום, ולמרחק כ-15 ק"מ מקו החוף מערבה עד עומק כ-1,000 מטרים ואף יותר מתחת לפני הים.

בתחומי השמורה מצויים גם איי חוף ראש הנקרה והם הוכרזו שמורת טבע כבר בשנות השישים של המאה הקודמת. השמורה עשירה: יש בה קשת רחבה של בתי גידול חופיים וימיים ייחודיים, ולכן גם הרכב ייחודי ומגוון של פאונה ופלורה, ויש בה שילוב נדיר של מגוון מבנים גיאומורפולוגיים. השמורה מגינה על החי והצומח בטבלאות הגידוד על קו החוף, בחופים החוליים וברכסי הכורכר הטבועים; היא מגינה על אזורי קרקעית סלעית ורכסי כורכר תת-ימיים וגם על קניון תת-ימי עמוק, היחידי מסוגו מול חופי ישראל, שעומק קרקעיתו מגיע עד כ-850 מ' במרחק קילומטרים מעטים בלבד מקו החוף.

הכרזת השמורה תאפשר לשמור על רכיבים חשובים אלו:

- סביבות טבעיות שנשקפת להן סכנת היעלמות באזור התפוצה הטבעי שלהן בים התיכון.
- חתר שלם של קרקעית הים מאזור הגאות והשפל (עומק כ-50 ס"מ) ועד לקרקעית הים העמוק (1000 מ' ויותר).
- סביבות טבעיות חיוניות להישרדות, לרבייה ולשיקום של מינים בסכנה ושל מינים מאוימים או אנדמיים של צומח וחי וכן לשאר המינים, בהם מסחריים.
- אתרים בעלי חשיבות מיוחדת מבחינה מדעית, תרבותית וחינוכית.

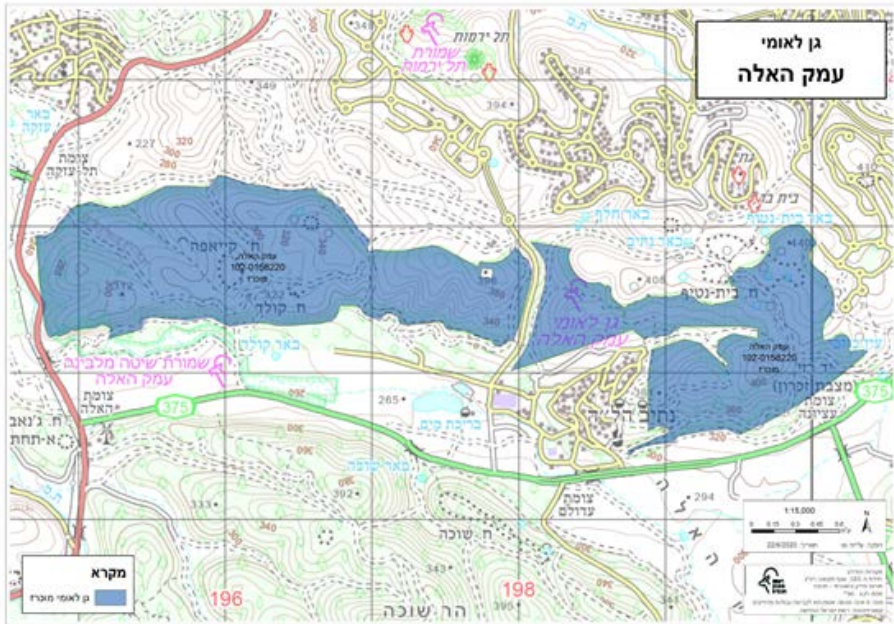
צילום: מנו גרינשפן

צילום: שבי רוטמן

גן לאומי עמק האלה

גן לאומי עמק האלה נפרס על פני דרום מערבם של הרי יהודה באזור גבעות בית שמש ועמק האלה:

הגן הלאומי הוא רכס הנמתח ממזרח למערב ומהווה גבול וחיץ בין השפלה הגבוהה לשפלה הנמוכה ובו מאפיינים טבעיים וגיאוגרפיים של שניהם. היום שביל ישראל חוצה את הגן לכל אורכו. טיילות בגבול השכונות מחברות את השכונות בבית שמש לשטח הפתוח והן יתחברו לשבילי הליכה ואופניים בתוך שטח הגן.

בגן הלאומי תצפיות נוף מרהיבות על עמק האלה ויש בו מרבדי פריחה ושילוב של שטחי בתה ושטחי חורש וחקלאות, והם יוצרים חילופי צבעים בעונות השונות. בשטח שרדו כמה סוגי פתרונות להספקת מים, שראוי לשמרם ולהציגם לפני הציבור, כגון מעיינות מים, מערכת מים מעיינית ושפע של בורות מים. כמו כן שרדו כמה בוסתנים מתקופות היסטוריות שונות והם מייצגים את מאבקו הקיומי של האדם בארץ-ישראל ומאירים פן מעניין ביותר בתולדות חבל ארץ זה.

באזור שפע רב של אתרים ארכיאולוגיים ואתרי מורשת מן התקופות הגדולות של ארץ ישראל ועם ישראל מתקופת המקרא עד לימי הקמת המדינה, ואלה הם:

מתקופת המקרא – תל ירמות, אפס דמים וכן חורבת קיאפה וזירת קרב דוד וגוליית. מתקופת בית שני נמצא כאן את בית נטיף, ששימש מרכז ארצי לייצור נרות חרס יהודיים. הכפר בית נטיף גם מייצג את התקופה העות'מאנית. את תקופת התלמוד מייצגות מערות קבורה מעוטרות ומרשימות ביותר. מסלול מסעה של מחלקת ה"ה עבר באזור והוא מאזכר את ימי קום המדינה.

חורבת קיאפה

חורבת קיאפה שוכנת בדרך העולה ממישור החוף לחברון ולירושלים. זהו השער המערבי של ממלכת יהודה. בשנת 2007 החלו כאן חפירות ארכיאולוגיות בראשות פרופ' יוסף גרפינקל מהאוניברסיטה העברית וסער גנור מרשות העתיקות, ונחשפו שרידיה של עיר מבוצרת מוקפת חומת סוגרים. החומה נבנתה בסוף המאה ה-11 לפנה"ס (ענקיות) במשקל ארבע טונות ואף יותר. היא נבנתה בסוף המאה ה-11 לפנה"ס והתגלו בה שני שערים, אחד במערב העיר ואחד בדרום-מזרחה. השער המערבי שוחזר בחלקו. האתר היה מיושב זמן קצר בתקופת הברזל ולא נמצאה בו קרמיקה פלשתית. בתקופה ההלניסטית הקדומה הוא יושב מחדש.

בחורבת קיאפה התגלה אוסטרקון (חרס נושא כתובת) באורך 16.5 ס"מ וברוחב 15 ס"מ. על החרס נמצאו חמש שורות כתובות בדיו משמאל לימין בשפה העברית, באלף-בית פרוטו-כנעני. לפי דעתו של החופר באתר ושל חוקרים אחרים זאת הכתובת העברית הקדומה ביותר שנמצאה עד כה. זמנה הוא המאה ה-10 לפנה"ס לכל המאוחר. היא מקוטעת ועוסקת במצוות חברתיות ככל הנראה.

עד כה לא נמצא בחפירות בארץ ישראל יישוב מקראי בעל שני שערים, לכן עלתה סברה שבחורבת קיאפה שכן היישוב המקראי שעריים (שני שערים), הנזכר במקרא בקרבת עמק האלה והערים שוכה ועזקה: "ירמות ועדולם ושוכה ועזקה ושעריים..." (יהושע טו 35-36). שעריים מוזכרת גם בתיאור קרב דוד וגוליית. אחרי שדוד הרג את גוליית בעמק האלה הפלשתים נסוגו דרכה: "ויקומו אנשי ישראל ויהודה ויריעו, וירדפו את הפלשתים עד בואך גיא ועד שערי עקרון, וייפלו חללי פלשתים בדרך שעריים עד גת ועד עקרון" (שמואל א יז 52).

בשנים האחרונות הפך קרב דוד וגוליית בעמק האלה לאתר חביב על קבוצות רבות של תיירים, והם באים לתור אחר מוקדי ההתרחשויות במרחב תל עזקה, תל שוכה, עמק האלה ורמת בית שמש. ברמת בית שמש יש תצפית נפלאה על כל האתרים הנזכרים. למרגלות חורבת קיאפה וחורבת קולד מתנשא מצוק סלע המזוהה על-פי רוב החוקרים עם "אפס דמים" – המקום שבו הוכרעה המערכה בין דוד לגוליית.

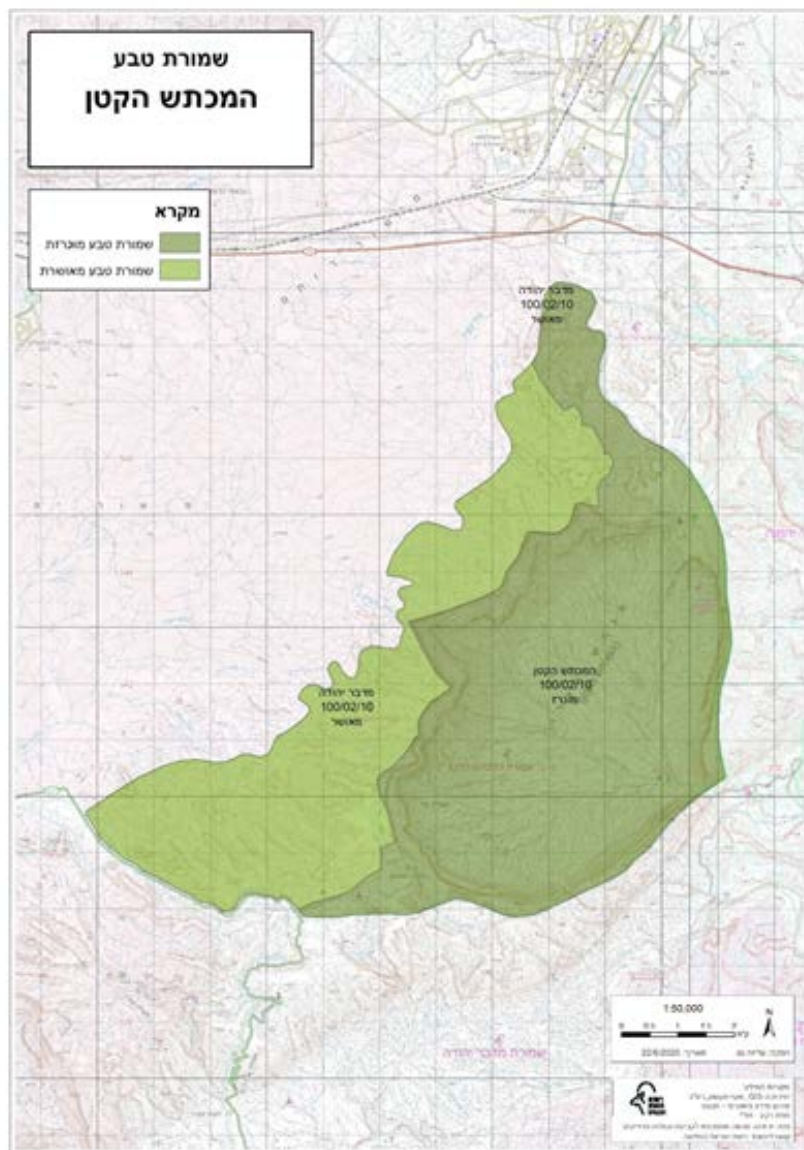

השער המזרחי בחורבת קיאפה

השער המערבי
בחורבת קיאפה.

צילום: יעקב שקולניק

במכתש מתקיימת מערכת אקולוגית מיוחדת של צומח ובעלי חיים כגון יעלים, דורסים ומגוון טורפים. הוא מקשר אוכלוסיית יעלים בין מרכז הנגב למדבר יהודה וכן מהווה אזור קינון חשוב ונדיר לנשרים ועופות דורסים אחרים בסכנת הכחדה.

מבחינת טיילות המכתש הקטן הוא מוקד משיכה למטיילים כל השנה. חלק ממסלולי הטיול במקום הם מסלולים ברגל ובהם מעלה עלי, מעלה חצירה ומצפור מכתש קטן (ובו עובר גם שביל ישראל). על פי הערכות ואומדנים של רשות הטבע והגנים מגיעים לאזור המכתש הקטן ולסביבתו כ-400 אלף מטיילים בכל שנה.

לדברי שאול גולדשטיין, מנכ"ל רשות הטבע והגנים, "הכרזה זו של המכתש הקטן היא חלק משמעותי במימוש שתי החלטות ממשלה שקידמה רשות הטבע והגנים לשימור ארץ המכתשים, שכוללת גם את המכתש הקטן. הכרזות אלו הכרחיות, ולמעשה מהוות את האמצעי היעיל ביותר במטרה לשמור על שטחים אלו ועל ערכי הטבע והמורשת הייחודיים שבהם, זאת באמצעות פעולות מקצועיות כגון ניטור, מחקר, שיקום, פיקוח, הסברה וחינוך, אותן מבצעים אנשי רשות הטבע והגנים במסירות ובמקצועיות. מדינת ישראל התברכה בערכי טבע ומורשת ייחודיים ולרשות הטבע והגנים יחד עם כל הגופים הציבוריים והממשלתיים הרלוונטיים יש חובה מוסרית להמשיך ולפעול למען הכרזת שמורת טבע וגנים לאומיים במטרה לשמר את הערכים האלו למענו ולמען הדורות הבאים. אנו מודים לשר האוצר משה כחלון וכל שאר הגורמים המעורבים על אישור ההכרזה באופן רשמי".

גלעד גבאי, מנהל מחוז דרום ברשות הטבע והגנים מוסיף: "במסגרת פעולות קידום הכרזת השמורה פעלה הרשות בתיאום ושיתוף פעולה פורה עם משרד הביטחון וקמ"ג מאחר ושטח נרחב מהשמורה נמצא בחזקתם כשטח סגור ושטח אש, זאת למעט מסלולי הטיול המסומנים והמותרים לטיול. סיורים משותפים שערכנו במסגרת זאת עם משרד הביטחון וקמ"ג כדי להמחיש ולהציג בפניהם את ערכי הטבע והנוף הייחודיים שכנעו את כולם בדבר הצורך בהכרזה ושמירה על האזור וסללו למעשה את שביל הזהב בדרך להכרזת השמורה באופן רשמי".

צילום: ג'ורג' נורקין

צילום: ג'ורג'י נורקין

צילום: ג'ורג'י נורקין

פרק שלישי

פעילויות עיקריות

שמירת טבע

שיקום נחל אשלים אחרי זיהום חמור

ב-2017 נפרצה הסוללה המזרחית בבריכה תפעולית של מפעל רותם אמפרט הממוקם בראש אגן הניקוז של נחל אשלים. בעקבות הפרצה זרמו לנחל אשלים בין 100,000 ל-250,000 מ"ק של מים חומציים במשך כ-48 שעות. הם הציפו את גדות הנחל ומילאו את גבי הערוץ ומשם זרמו לתעלת הטיה סמוכה לכביש 90 ולמאגר הדרומי. זהו אגם מלאכותי של מי תהום מליחים והוא מקיים מגוון של מיני בעלי חיים וצמחים ייחודיים. זיהום הנחל והסביבה במי הבריכה החומציים היה חמור במיוחד לא רק בשל שטחו הגדול אלא גם משום הרכב החומצה: פלואור, זרחן, סולפט בריכוזים גבוהים וכן תכולה גבוהה של מתכות כבדות. מי החומצה גם הסיעו עימם במורד הנחל פוספוגבס ממעורמים ששוכנו על דפנות הבריכה שנפרצה. עם תום הזרימה הורבדו בערוץ הנחל משקעים שנוצרו מתגובה עם סלעי הסביבה. גבי הנחל נותרו חומציים עוד חודשים רבים לאחר האירוע.

אגן נחל אשלים נמצא בתחום שמורת טבע מדבר יהודה. לאזור זה חשיבות רבה בשל היותו חלק מהמסדרון האקולוגי המחבר בין מדבר יהודה להר הנגב, ודרכו נשמר קשר בין אוכלוסיות של מיני בעלי חיים מדבריים רבים, חלקם בסכנת הכחדה, בהם צבי הנגב והיעל הנובי. בגביו העמוקים של הנחל נותרים לעיתים תכופות מים כל השנה, והם מקור מים לאוכלוסיות הבר. במקום גדלה צמחיית מדבר אופיינית ובה מינים נדירים. אירוע הזיהום גרם באופן ישיר לתמותה של כלל הצמחייה במקום ושל בעלי חיים רבים, בהם עדר שלם של יעלים, עטלפי חרקים ממספר מושבות, שועל צוקים צעיר, זוחלים, ציפורי שיר ומיני חסרי חוליות כגון חיפושיות, עקרבים וחלזונות.

רשות הטבע והגנים בשיתוף גורמים אחרים פעלה לצמצום השפעות הזיהום, ואלו כמה פעולות מיידיות שננקטו: סקר ומיפוי הזיהום ובכלל זה דיגומי קרקע ומים, סקרים רגליים וסקרים מוטסים תקופתיים, שאיבת גבי המים המזוהמים, חפירת נקזים בערוץ ושאובת מי התהום הרדודים וחסימת מעבר החומצה מהמאגר הצפוני למאגר הדרומי. כמו כן הוזרמו מים ישירות למאגר הדרומי ומצב המים במאגר

נוטר. כאמור, רשות הטבע והגנים נטלה חלק בפעולות אלו וכן סגרה את הנחל למטיילים, הציבה שקתות מים לבעלי החיים המקומיים, השקתה את עצי השיטה לשטיפת בית השורשים וביצעה מעקב אחר היעלים באזור. בד בבד הותוותה תוכנית ניטור רב-שנתית לבחינת פיזור המזהמים והשפעותיהם על החי והצומח באזור שזוהם ומהן ייגזרו תוכניות לשיקום נחל אשלים. תוכנית הניטור מנוהלת על ידי "המארג" ומבוצעת על ידי חוקרים במוסדות מחקר אקדמיים בארץ.

בחלוף שנתיים, בתום שאיבת גבי החומצה ולאחר סדרת גשמים ושיטפונות שזרמו בנחל בכמויות גדולות נמצא שהמים אינם חומציים עוד, ערכי המזהמים בהם פחתו וכן פחתו משארי הזיהום בתוואי הערוץ. הפגיעה הקשה ביותר שנצפתה בפעולות הניטור היא במעלה הערוץ בבית הגידול החולי. לפיכך רשות הטבע והגנים נערכת להמשך עבודות שיקום בחלק זה.

אלו עיקרי הפעילות שנעשתה בשנת 2019:

- הכנת תוכנית לסקר קרקע מפורט במעלה נחל אשלים ביחידה החולית.
- ביצוע סקר קרקע בתיאום עם נציגי רותם אמפרט.
- הכנת שלד של תוכנית להסרת קרקע והשבה של קרקע חלופית ממישור רותם.
- ליווי של סקר הקרקע לבריאות הציבור עם המשרד להגנת הסביבה.
- ליווי פעולות ניטור של צוותי המחקר של המארג.

שמירה על בעלי חיים

- מינים רבים של בעלי חיים בסכנת הכחדה הוגדרו ערכי טבע מוגנים.
- בוצעו מחקרים על שלווים, נשרים, רביית צבי-ים, גנטיקה של צבים רכים, צבועים, יחמורים וזיהום רעש.
- מושדרו וסומנו למחקר יעלים וצבועים.
- נערך מחקר על גורמי מחלה בחיות בר.
- התחילה כתיבת "ספרים אדומים" לחסרי חוליות ולזוחלים.
- נבנה מנגנון וחברה רשימה של מינים להערכות סיכון למיני בעלי חיים בסחר.
- בוצעו תוכניות ממשק למינים ראם, יחמור וצבי שיטים.
- בוצעו פעולות לשמירה על שחפיות ועיטים בתקופת הקינון ולאישוש אוכלוסיות נשרים, בהם ייבוא פרטים, גידול גוזלים בגרעין רבייה ושחרור לטבע.

שמירה על צמחים בסכנת הכחדה

- עשרות מינים של צמחים בסכנת הכחדה הוכרזו ערכי טבע מוגנים.
- נכתב סיכום לסקר רב-שנתי המציג את מצב השימור של 40 המינים האנדמיים לישראל שבסכנת הכחדה.
- נאספו ושומרו זרעים של מיני צמחים בסכנת הכחדה.

- נכתבה תוכנית חינוך והסברה והיא תופץ בגני מקלט לצמחים בסכנת הכחדה.
- גובשה תוכנית לניטור אוכלוסיות בר של צמחי תבלין ומאכל.
- נכתבה מדיניות ממשק של צומח מעוצה.

טיפול במינים פולשים ומתפרצים

- החל מחקר לבחינת חומרי הדברה לנמלת האש הקטנה.
- גובשה תוכנית אסטרטגית לטיפול במינים פולשים.
- הסתיימה הסדרת תחום סחר בבעלי חיים למניעת פלישות ביולוגיות.
- הותנע מהלך לשיתוף פעולה בין-ארגוני ועם הציבור לטיפול בחיכוכים בין האדם לחיות בר.

שמירה על שטחים פתוחים ועל ערכי הטבע בהם

- בוצעו מחקרים להערכת השפעת מבקרים ופיתוח למען מבקרים על השטחים הפתוחים.
- נבדקה השפעתה של תנועת בעלי חיים בשטחים חקלאיים על הנזקים שהם גורמים.
- נקבעו מגבלות תעופה אזורית למניעת פגיעה בערכי טבע ועודכנו מגבלות טיסה צבאית למניעת פגיעה בעיטים.
- הושלמו ההנחיות למנהל התכנון למזעור פגיעה בבעלי כנף מחוות רוח.
- מוגנו מאות קווי מתח חשמל להגנה על עופות מפני התחשמלות והושלם מיפוי רגישות להתנגשות בקווי מתח עליון.
- נוטרו ערכי הטבע הנפגעים מטורבינות רוח ברמת סירין ובגלבע.

נתוני מספרים מ-2019

- נסקרו 16 מיני צמחים בסכנת הכחדה ב-105 מקומות בארץ.
- הופקדו לשמירה בבנק הגנים זרעים של 93 מיני צמחים בסכנת הכחדה.
- יובאו לארץ 20 נשרים מספרד ובגרעין הרבייה לנשרים גדל מספר שיא: 11 גוזלים; אוקלמו 14 נשרים ושוחררו לטבע.
- פרחו לטבע 19 פרחונים של עיטים ניציים – עלייה בהצלחת הרבייה בטבע.
- 20 ראמים הושבו לטבע בנגב ו-12 יחמורים הושבו לכרמל.
- החלו 6 מחקרים על שמורות טבע ימיות.
- הוכנסו לרשימת המינים המוגנים 358 מיני צמחים, 13 מיני דגי מים מתוקים ועוד מינים רבים של בעלי חיים.
- אותרו לאורך חופי ישראל 186 קינים של צב ים חום ו-29 קינים של צב ים ירוק. הושבו אל הים 10,175 אבקועים של צב ים חום ויותר מ-600 אבקועים של צבי ים ירוק.
- נספרו 15,371 קורמורנים ב-16 אתרי לינה.
- נספרו 2,107 פרטים של צבי ארץ ישראלי בצפון הארץ באתרים אלו: דרום

הגולן, רמות נפתלי, רמות יששכר, גלבוע ונחל עמוד תחתון. בחולות ניצנים במרכז הארץ נספרו 65 צבאים.

שמירה על בתי גידול לחים

- נעשו פעולות לשיקום נחל עינת, שמורת ביצת זיתא ובריכות אפק וגובשה תוכנית כוללת לשיקום בתי גידול לחים.
- בוצעו סקרים לדגי מים מתוקים, דו-חיים וצבים רכים.

שיקום שמורת טבע עברונה

- נעשה פיילוט לפירוק נפט שהצטבר בקרקע ואחריו הונחה במקום תשתית לפירוקו באמצעות חיידקים.

פיתוח מערכות ניהול מידע

- פותחו מערכות לניהול מידע בתחום וטרינריה של תוכנית ממשק צבי ים ושל ניטור אזורי קינון של דורסים.
- פותחה מערכת התראות על מקומם של בעלי חיים ממושדרים.
- פותחה מערכת דיווח של פעילות ציידים בהיתר.

שימור ומורשת

גן לאומי שבטה

פרויקט חפירות ארכיאולוגיות, שימור ושחזור לצורכי פיתוח תיירותי

רקע

להגברת חוויית הביקור בשבטה והעשרתה וכחלק מפיתוח מערך טיילות במרחב הר הנגב התבצעו בשנתיים האחרונות חפירות ארכיאולוגיות לצורכי שימור, שחזור ופיתוח התיירות במימון קרן רקפת.

שבטה היא אחד האתרים השמורים בארץ ובוודאי בנגב ולכן ראויה לכינויה פומפיי של ארץ הקודש. שבטה שוכנת באזור מדברי צחיח במרחב שמתקנים ושרידים רבים בו מעידים על חיי חקלאות נרחבת ומרשימה בעת העתיקה. בשבטה השתמר מארג צפוף של מבני מגורים, מבני מלאכה, סמטאות ומבני ציבור – בהם שלוש כנסיות ומסגד במצב השתמרות מרשים – והם מגלמים פוטנציאל תיירותי גבוה.

פרויקט השימור והפיתוח מבקש לספר את סיפורה התרבותי והייחודי של שבטה בראייה חדשה, המעניקה משקל לנוף התרבותי של האתר, לחיי היום-יום בו ולהחייאת האתר בדגש על נושא המים במדבר.

בשנים 2015–2016 נעשו בשבטה חפירות ארכיאולוגיות מטעם הפרויקט לחקר הקריסה הביזנטית בנגב ומכון זינמן לארכיאולוגיה באוניברסיטת חיפה. באותה עת גם נעשו מטעם מגמת השימור באוניברסיטת חיפה סקרים ומחקרים הקשורים בשימור האתר ושחזורו. בחפירות בשנים 2018–2019 במימון רט"ג (קרן רקפת) ומטעם משלחת חפירות שבטה נחפרו כמעט בשלמותם בית מגורים סמוך למאגר המים הצפוני ומאגר המים הדרומי. כמו כן נעשו חפירות בכנסייה הצפונית

ונחשף הפסיפס בקפלה שלצד הבפטיסטריום, ונחפרו מספר שטחים לאורך תעלות המים בכניסה לאתר. בהיבט תיירותי המאפיין העיקרי של המיזם הוא קיימות במדבר בדגש על איסוף מים לקיום חיי היום-יום ולהזנת שטחי החקלאות המרשימה מסביב לשבטה.

פרויקט הפיתוח כולל הקמה של חניון לילה בכניסה לאתר, שימור והסדרה של "בית משלחת קולט" כדי שישמש מבואה לאתר, הקמת עוד חניון לילה בחוות אבן ארי הסמוכה לשבטה וכן חפירות ארכיאולוגיות לחשיפת מכלול מגורים עתיק, שישמש אף הוא ללינת לילה.

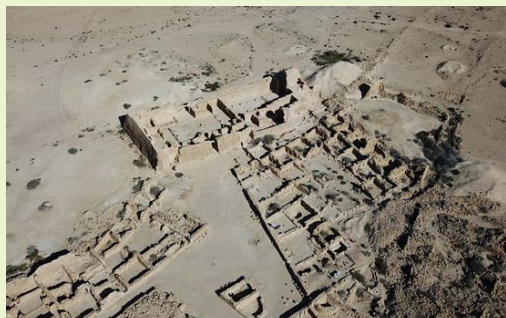
מוקד הביקור החשוב באתר הוא כיכר הבריכות המרכזית, שבה נחפרה עד תום בריכת מים גדולה שהשתמרה באופן מרשים. סביבה ישומרו מערכת תעלות ההזנה העתיקות לבריכה ותוקם בריכת מים בסמוך לבריכה המקורית, ובה יוכלו המבקרים להשתכשך. כמו כן ישוחזר מכלול מגורים מלא והוא ימחיש למבקרים את טכנולוגיית הבנייה העתיקה, כולל שחזור קשתות. עוד מוקד ביקור מרכזי מתוכנן בכיכר הצפונית של שבטה, ובה יתקיימו פעילויות דוגמת השוק הנבטי בממשית. כל זה בנוסף לציר התיירות הקיים בשבטה, המוביל את המבקר דרך רחובות היישוב העתיק, שלוש כנסיות ומבני ציבור ותעשייה חקלאית מרשימה.

בימים אלו עובדים באתר צוותי שימור על פי תוכנית לשימור האתר, שחזור ופיתוחו.

צילום: ארכיון הרשות.

מראה כללי של הכיכר הדרומית וצמד הבריכות במרכז, כולל מבנן 86 שנחפר במלואו וישומר וישוחזר.

צילום: ארכיון הרשות.

מראה כללי של הכיכר הצפונית והכנסייה הצפונית הגדולה באתר. בכיכר הצפונית ייעשו עבודות שימור ופיתוח לפעילויות ולהמחשות לקהל המבקרים.

בריכת המים בכיכר
הדרומית, אחת מצמד
בריכות שנחפרה במלואה
ותהפוך למוקד בולט
למבקרים באתר.

צילום: ארכיון הרשות.

מראה כללי של בית
משלחת קולט, שיפותח
כמבואה לאתר. מתוך
הדמיה ראשונית של דויד
צל.

צילום: ארכיון הרשות.

שימור ומורשת

הכשרת גן לאומי סוסיתא לביקורי קהל

כתב: עודד יעקובי

רקע

גן לאומי סוסיתא מתהדר בשרידי עיר קדומה ומפוארת בשם סוסיתא – עיר מרכזית בתקופה ההלניסטית ובתקופה הרומית והביזנטית. האתר שוכן 3 ק"מ ממזרח לכנרת ויש ממנו תצפית נהדרת עליה. העיר משופעת מונומנטים עתיקים מרשימים כגון דקומנוס, פורום, בור מים, כנסיות, תיאטרון ובתי מרחץ.

הר סוסיתא שולט על קיבוץ עין גב ובמלחמת העצמאות חברי הקיבוץ השתלטו עליו. היום עדיין אפשר לראות במקום את הביצורים ואת עמדות צה"ל. בשנים האחרונות רט"ג פועלת (ותוקצבה לשם כך) על מנת להכשיר את האתר לקליטת קהל מסודרת, ולהלן הפעולות שמתבצעות:

הסדרת תשתיות לאתר

לאחר 2000 שנה רט"ג דאגה לחדש את הספקת המים לאתר בקו הזנה שמגיע מסמוך לכפר חרוב ואורכו יותר מ-3 ק"מ.

הוטמנו 2 מכלי איסוף לסילוק שפכים מהאתר.

חשמל: בשל הריחוק והמורכבות ועלות הזנה של קו חשמל לאתר יותר יותקן בעתיד גנרטור

שיקום מבני צה"ל לקליטת קהל באתר

בימים אלו מתבצעות עבודות לשיקום ושימור המבנים. העבודה אמורה להסתיים עד סוף 2020.

- המבנה הדרומי יישמש מרכז שירות למטייל ובו חנות ושירותים לקהל המבקרים.
- המבנה הצפוני יישמש את צוות עובדי האתר ויהיו בו מרחב מוגן וחלל להקרנת סרט חווייתי.

עבודות פיתוח

התקנת מסלול המטיילים בין מוקדי הביקור: הכשרת שבילים למטיילים, בניית מצפורים והצללות וכדומה. בימים אלו רט"ג מוציאה מכרז לעבודות הפיתוח והכוונה היא להשלים את העבודות במהלך שנת 2021.

דרך גישה לאתר

ההגעה לאתר מותנית בהסדרת דרך גישה, וכדי שתעמוד בדרישות נת"י יש לשדרגה. עוד בטרם שדרוג הדרך נדרשת השלמת אישור תוכנית מפורטת לתב"ע. התוכנית נמצאת בשלבים מתקדמים וצפויה לקבל אישור עד סוף 2020. לאחר אישור התב"ע ובכפוף לתכנון מפורט ותקצוב נדרש יהיה ניתן לקדם את העבודות.

פרוגרמת תוכן

ועדת ההיגוי של הפרויקט אישרה את פרוגרמת התוכן. הפרוגרמה מתווה המלצה להכשיר מסלולים ומוקדי ביקור שמתבססים על הנרטיבים שהאתר מספר, ומביאה רעיונות לאמצעי המחשה, שילוט, מדיה, ועוד על מנת לתת חוויית ביקור מיטבית. הכוונה היא להשלים מכרז לנ"ל עד סוף השנה ולבצע את העבודות במהלך 2021.

תקציב

קרן כלנית – 5 מ"ש

קרן רקפת – 5 מ"ש

תקצוב חמ"ת – 3 מ"ש

תקצוב תמ"ר – 0.75 מ"ש

סה"כ – 13.75 מ"ש

תקציב עתידי קרן חבצלת להכשרת ציר הגישה – 8 מ"ש

לו"ז לפתיחת האתר

לפי הפירוט שדרוג דרך הגישה קריטי לפתיחת האתר. ההערכה היא שהעבודה תימשך עד סוף 2021 ואף במהלך 2022.

פעילויות עיקריות שבוצעו בשנה זו

- פיתוח: קודם פיתוח של מספר פרויקטים מרכזיים – סוסיתא, הרודיון, שער הגיא, צבעי הרמון, מרכז להצלת צבי ים, מגדל צדק, עינות צוקים, שביל נאת עין גדי, ועוד.
- סה"כ ביצוע כספי בשנת 2019 כולל כלל הקרנות ותקציבים פנימיים עומד על כ-100 מיליון ש. מתוך תקציב זה כ-13 מיליון ש הם תקציבים פנימיים.
- הכרזות: בשנת 2019 הוכרזו כ-20 שמורות טבע, המהוות 241,822.05 דונם. זה מספר ההכרזות הגדול ביותר משנת 1965.
- תכנון:

15 תוכניות אושרו למתן תוקף (2 ע"י אגף פיתוח) וכעשר חיצוניות. 11 הופקדו להתנגדויות (1 ע"י אגף פיתוח) ומספר דומה של חיצוניות. 7 בהליך מתקדם (עת"ס ועד להפקדה בפועל) ו-7 חיצוניות. כ-50 תוכניות במחוזות הן בשלבי הכנה או הוגשו לתנאי סף או עברו ועדות מקומיות.

עסקאות ורכישת קרקעות:

סטטוס עסקאות רכישה	מס' עסקאות	שטח במ"ר
הושלמו	26	128,184.50
נחתמו	13	86,895
במו"מ	כ-285	כ-500,000

גודל השטח הנרכש: השטח שנרכש ב-2019 גדול מהשטח שנרכש ב-2018 (49,831.5 מ"ר בשנת 2018 לעומת 86,895 מ"ר בשנת 2019).

שימור וארכיאולוגיה:

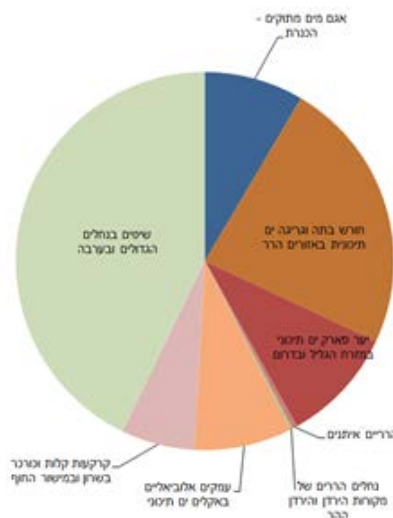
הוצאו כ-80 היתרים לחפירות וסקרים ארכיאולוגיים באתרים בכל המחוזות; נכתבו 28 תיקי אתרי מורשת (החלק הארכיאולוגי); והשלמה כתיבת התורה של הארכיאולוגיה והמורשת, כולל מסמכי מדיניות והשלמת נוהל חפירות וייצוב; חזברה רשימה של 250 האתרים החשובים ברט"ג לפי 4 דרגות חשיבות.

שמירה על הנוף והשטחים הפתוחים

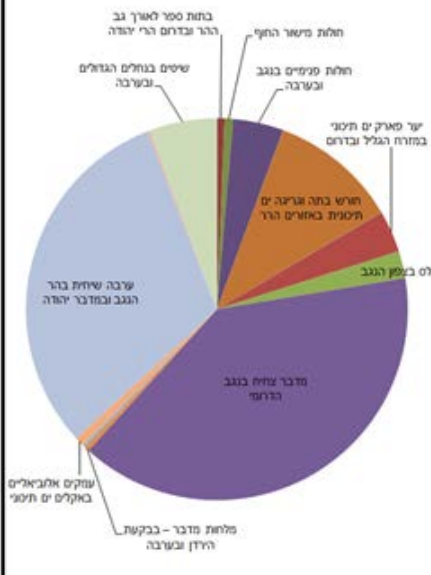
קידום תוכניות לשמורות טבע וגנים לאומיים

בשנת 2019 אושרו 24 תוכניות ייעודיות לשמורות טבע וגנים לאומיים או תוכניות שכללו שמורות טבע וגנים לאומיים בהיקף כ-109 אלף דונם. כמו כן הופקדו 24 תוכניות בהיקף כ-185 אלף דונם. בניתוח שטחי שמורות הטבע והגנים בחלוקה לפי מערכות אקולוגיות עולה שאושרו שמורות טבע במערכות שהיו בייצוג חסר, כפי שמראה התרשים:

שטח שקיבל תוקף ב-2019, לפי מערכת אקולוגית

שטח כולל לפי מערכות אקולוגיות 2018

תוכניות מרכזיות בשנת 2019

- נחל חילזון: תוכנית מורכבת, אחת השמורות היחידות מתמ"א 8 שלא קודמו עד כה.
- התוכנית סיימה הפקדה ללא אף התנגדות ואושרה;
- חופים: תוכנית חוף האקוודוקט אושרה, תוכנית חוף נחל תנינים הופקדה, תוכנית חולות יבנה – החלטה להפקיד.

- כורכרים: אושרה תוכנית לשמורת חצב זדים ג'ממה.
- חמרה: אושרה שמורת רמת הכובש.
- חולות: נתיב העשרה – קק"ל הגישה תוכנית ליער ושטח חקלאי. לאחר הליך התנגדויות נקבע ששטח החולות הערכיים יהיה שמורת טבע ולא יער.
- ים: שמורת ראש כרמל אושרה ושמורת ים אבטח הרחבה הופקדה.
- בתות: בתות רז תנינים.
- בתי גידול לחים: הבטיחה – שפך נחל, לגונות ושטח ימי בכינרת.
- חורש שיטים משמעותי: עין עופרים.
- מינים נדירים: הופקדה שמורת אוג קוצני.
- רצף טבעי-צוואר בקבוק: נחל כזיב הרחבה צפונית.

ליווי תכנון ופיקוח על תשתיות

תוכניות תשתית ארציות מרכזיות שליוונו את תכנון

- תת"ל 109 – קווי מתח ראש העין
- תת"ל 95 – קווי ומתחמי קצא"א
- תת"ל 100 – אזורים שמורים לקידוחי מים
- תת"ל 101-103 – מטרו
- תת"ל 105-108 – מתקנים תרמיים לטיפול בפסולת
- קו 400 לירושלים
- צירי מילוט של משרד הביטחון בגבול הצפון
- תמ"א 3/37 – תוכנית מתאר לרצועות תשתית משולבות

תוכניות מרכזיות שליוונו את ביצוען

- תת"ל 60 – קו מתח טמון מצפה רמון
- קידום זמינות תש"ן
- תת"ל 85 – אתר סולארי תמנע
- תת"ל 62 – קווי מתח עליון צפון הגולן
- תת"ל 22 – מסילה מזרחית

ניהול מבקרים

פעילות הסברה בחברה החרדית בדגש על מודעות לסכנות
והיערכות לטיול נכון – קיץ 2019

בעקבות מחקר איכותני של רשות הטבע והגנים ב-2018 באמצעות מכון TACD בקרב שני קהלים חשובים בחברה החרדית

כתבה: מזי מגנאג'י מוסקוביץ, מנהלת אגף הסברה, רשות הטבע והגנים

בשנים האחרונות ניכרת עלייה ממשיית במספר המבקרים מהציבור החרדי הפוקד את מסלולי הטיול בשמורות הטבע והגנים הלאומיים ברחבי הארץ, בעיקר בתקופות "בין הזמנים". לצערנו בכל תקופה כזו אנו עדים למטיילים מן המגזר שבהיעדר מודעות לאתגרים שלפניהם הם תועים בדרכם ונקלעים למצבים מסכני בריאות ואף חיים. כדי להעניק חוויית טיול מהנה ומעצימה בגנים הלאומיים ובשמורות הטבע לכל סוגי הקהלים והמגזרים, רשות הטבע והגנים משקיעה משאבים רבים בהנגשת אתריה וכן בפעולות הסברה למען בטיחות המטיילים בטבע, לרבות מטיילים מהחברה החרדית, שמעורבים יותר מאחרים בתאונות בטבע ובחילוצים עקב אי-עמידה בכללי הטיול הנכון.

מתוך רצון להציל חיים וכדי לדייק במאמצי ההסברה ביצענו לראשונה בשנת 2018 מחקר איכותני בקרב 3 קבוצות מיקוד מהחברה החרדית: נשים וגברים בגיל 30–45 בעלי משפחה ובחורי ישיבות רווקים בגיל 18–25 במטרה לבדוק לעומק את רמת המודעות לבטיחות בטיולים וכדי לחדד את התכנים הנמסרים בפעולות ההסברה, את המסרים ואת דרכי ההפצה המתאימות ביותר. עיקר הנושאים שנבדקו: תפיסת הטיול והרגלי היציאה לטבע, בהם מודעות לסכנות והיערכות לטיול. בתום המחקר פילחנו שני קהלים בעלי מאפייני טיול ייחודיים: בחורי ישיבות וילדי הדור הבא, והם נעשו קהל היעד לפעולה מיידית לקראת קיץ 2019.

בחורי ישיבות: אוהבים טיולים במתכונת ימים מספר בימי "בין הזמנים". הטיולים ספונטניים, ללא היערכות מוקדמת ובעלות מינימלית. הטיול הוא בגדר יציאה מהשגרה ולכן אין כל רצון להכפיפו לכללים כלשהם.

ילדי הדור הבא: הילדים של היום הם בחורי הישיבה של מחר. מאחר שההטמעה המשמעותית של כללי הבטיחות נעשית בילדות באופן ספונטני, הבנו שצריך לבנות עבורם בסיס טוב להכרת כללי הטיול הבטוח.

דייקנו את תפקיד ההסברה עבור כל קהל:

בחורי ישיבות: לשם הנגשת עולם כללי הבטיחות, שמעצם טבעו מעורר התנגדות, הבנו שצריך ליצור עניין ולהפיח בבחורים "רוח חיים" כדי לזכות בקשב, ולכן החלטנו להוסיף נימה אישית שעשויה להניע פעולה, כלומר להביא סיפורים ומקרים אמיתיים שיוסיפו עניין ויסייעו להפנים את הכללים. ברוח זו עדכנו את עלון ההסברה והפצנו אותו ביוזמתנו בישיבות.

דמות מתווכת: על אף האהדה לפקחי רשות הטבע, שעושים עבודת קודש בשמירה על הציבור, הבנו שעדיף להיעזר בתיווך קרוב יותר לעולם החרדי בדמות אנשי זק"א, שמצליחים לעורר בבחורים יתר אמון וקשב.

פלטפורמות לפעילות: פעילות חווייתית והסברתית במחנות הקיץ (קעמפים) של הישיבות ובישיבות עצמן. הפעילות כללה סיירת בטיחות של רשות הטבע והגנים בשיתוף זק"א. זק"א הדריכה בחורי ישיבות כיצד לטייל באופן בטוח ולימדה אותם עזרה ראשונה.

משחק קליקרים: משחק טריוויה אינטראקטיבי וחווייתי נושא פרסים בנושא בטיחות בטויל. כל משתתף קיבל ערכה של מזכרות רלבנטיות.

הגענו לעשרות ישיבות בפריסה ארצית נרחבת:

היכל טוביה (בני ברק), הנגב (מגדל העמק), תורת זאב (כרם ביבנה), בעלז (אשדוד), סערט ויזניץ (טבריה), עוצם (כרמיאל), אש התלמוד (חספין), בית מתתיהו (נתניה), ברכת אפרים (שדה יעקב), אור אלחנן (נתניה), קול תורה (הודיות), מאור התורה (בית שמש), אורחות התורה (כרמיאל), אור ישראל (עמק חפר), מאור התלמוד (כפר הרוא"ה), וולפסון (בית שמש). סה"כ נחשפו לפעילות כ- 7,500 בחורי ישיבה בנגיעה אישית ואיכותית.

תחנות מידע והסברה: פגשנו את בני הישיבות בעשרות תחנות מידע והסברה בפריסה ארצית במסלולים ידועים ופופולריים בקרב החברה החרדית. בתחנות חיכו להם מדריכים שהוכשרו לשיח עם החברה החרדית והמדריכים גם חילקו להם את עלוני ההסברה החדשים.

ילדי הדור הבא: ביקשנו להקנות חינוך מוקדם והכרת כללי הטיול הבטוח למשפחות, ובייחוד לילדים, באמצעות שת"פ תוכן עם "חבורת תרי"ג" – חוברת פופולרית מאוד בקרב ילדים מהחברה החרדית. הפקנו חוברת ייעודית העוסקת בכללי הטיול הבטוח ובה סיפור שקשור לנושא וכן קלטת שמע של הסיפור.

אנו ממליצים להמשיך בפעילות זו בכל קיץ בתקופת בין הזמנים. רציפות ועקביות חשובים מאוד בנושא חשוב זה.

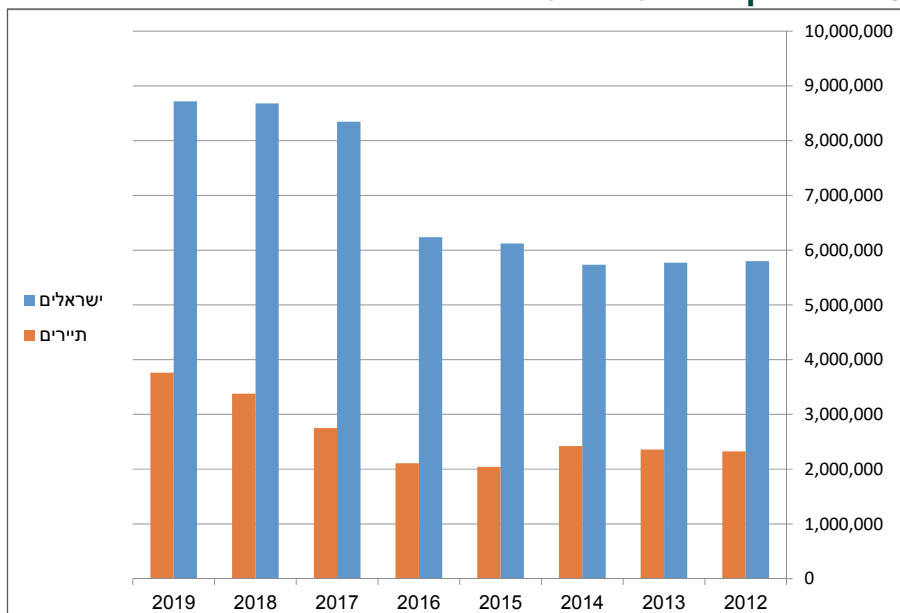

פעילויות עיקריות שבוצעו בשנת 2019

- חיזוק הקשר עם הסוכנים ומורי הדרך והקמת מערכת מכירות דיגיטלית.
- כרטיסי תייר המשלבים כניסות לאתרי רט"ג ומגוון הנחות לאטרקציות, כולל נסיעה בתחבורה ציבורית.
- הרחבת פעילויות שיווקיות לתיירות הנכנסת ופיתוח מוצרי תיירות חדשים: טקסי תפילה ומיסה נוצריים, טקסי בר או בת מצווה, טקסי חופה, חפירה תיירותית, סיורי תנ"ך, פסיפס, כסלפי. [?]
- פעולות שיווק והסברה ייעודיות למגזרים חדשים: מגזר ערבי, מגזר חרדי.
- מרכזי שירות למטייל: 78 נקודות מכירה. ב-2019 נפתחו 5 נקודות חדשות.
- תרבות טיול וכללי טיול בטוח: הטמעת מסרי ההסברה בציבור החרדי.
- שדרוג חניוני לילה לקבוצות ולתיירות יחידים.
- אדם וחיות הבר: מערכי הסברה דיגיטליים ושילוט הסברה בשטח.
- קהילה והתנדבות: הגדרת תחום התנדבות במטה ופיצול מתחום הקהילה עבודה בקהילה והפעלת מערך מתנדבים קבוע ומזדמן.
- הקמת מערך הטיילות בשבילי ישראל כולל ניהול, פיתוח ותפעול.
- הכנסת מדען חברתי לחטיבה: עזרה וייעוץ בבניית האסטרטגיה המקצועית של החטיבה באמצעות ייזום מחקרים וסקרים וניתוחם.

טבלת מבקרים 2012–2019

2015	2014	2013	2012	
6,123,053	5,733,778	5,770,180	5,799,352	ישראלים
2,041,781	2,423,708	2,358,872	2,326,183	תיירים

2019	2018	2017	2016	
8,715,286	8,678,763	8,345,596	6,236,243	ישראלים
3,763,130	3,379,766	2,749,946	2,107,736	תיירים

נתונים מספריים 2019

מתנדבים

ביצוע 2019	2018	
1071	950	מספר מתנדבים קבועים
35,000	34,000	מספר מתנדבים חד-יומיים

מרכזי שירות

2019	2018	
38,239,882	32,750,647	הכנסות ממכירת מוצרים
5,489,235		הפרש הכנסות בכסף
15%		הפרש הכנסות באחוזים

מינויים

2019	2018	
106,000	90,000	מינויים

חנווני לילה

שנה	מבקרים	הכנסות	שינוי	הערות
2019	438,976	19,878,994	4.18%	בשנת 2019 הופסקה הלינה והגבייה ב-5 חנוונים: כרמל, בית ינאי, יהודייה, קסטל, הבונים.
2018	421,376	18,824,239		

פרק רביעי

ממשל ואחריות תאגידית

תקציב 2019

הצעת התקציב לשנת 2019 נבנתה בתיאום עם אגף התקציבים באוצר ובהתאם לתוכנית כלכלית רב-שנתית לשנים 2015–2019 שגובשה עם משרד האוצר ואושרה במליאת הרשות בחודש דצמבר 2014.

להלן ההנחות שבבסיס תקציב שנת 2019:

- לשנת 2019 מתוכננים תקבולים מאתרים (כולל כרטיסי תייר) בהיקף כ-193 מיליון ₪, והם מהווים גידול של כ-3% מאומדן הביצוע לשנת 2018.
- הוצאות שכר: גידול ממוצע של כ-7.75%, המהווה גידול של כ-2.4% בהתאם למקדמי ההתייכרות של אגף התקציבים באוצר, והיתרה היא גידול בגין הסכמי שכר ארציים, הסכמי שכר ברשות (של עובדים יומיים וקבועים) ותוספת עלויות בגין שכר מצילים.
- הוצאות תפעוליות (ארגוניות, פיקוח מחוזות ואתרים) במטה ובמחוזות: מקדם של 0% למעט סעיפי הוצאה ייעודיים דוגמת אבטחה באתרים, ייעוץ משפטי, מיסים עירוניים, דיגיטל.
- סך התקציב הממשלתי הבסיסי הוא 221 מיליון ₪ ועליו נוספים תקציבים ייעודיים דוגמת שיקום בתי גידול לחים, נגישות לבעלי מוגבלות ותקציבים ממשלתיים ייעודיים בהתאם לפירוט בנספח 2.
- תקבולים עצמיים: אגרות ציד והיתרים כ-2.5 מיליון ₪ (אם יהיה שינוי בשל החלת החוק החדש ילובן נושא התקציב עם אגף התקציבים), פיקוח ערכי טבע כ-19 מיליון ₪.
- רזרבה: 10 מיליון ₪ בתחום שמירת טבע מיועדים להחלפת רכבים, לשיפוץ רכבל מצדה ולהסכמי שכר בהתאם למתווה שיאשר הממונה על השכר. 10 מיליון ₪ בתחום קהל וקהילה מיועדים לרשת ביטחון להבטחת התקבולים.
- הכנסות מותנות הוצאות: עודף של כ-14.5 מיליון ₪ בין המקורות והשימושים, בהתאם לתוכנית העסקית הרב-שנתית.
- על פי הנתונים העומדים לפנינו בזכות גידול במספר המבקרים באתרי

הרשות נסיים את שנת 2018 בעודף של כ-32 מיליון ש"ח, ועוד עודף (נטו) של 3 מיליון ש"ח בין מקורות ושימושים בהתאם להנחות שפורטו לעיל בשנת 2019. עודף זה ייגרר לשנת 2019. 15 מיליון ש"ח ייועדו לפרויקטים חד-פעמיים והיתרה, 20 מיליון ש"ח, תיועד למיזמים עתידיים של הרשות.

- פרויקטים פנימיים: היתרה בין המקורות והשימושים בסך כ-37 מיליון ש"ח ועוד סכום חד-פעמי של 15 מיליון ש"ח מיתרות שנת 2018 מיועדים לתקציב פרויקטים פנימיים (נספח 8).

על פי הנתונים לעיל תקציב הרשות לשנת 2019 תוכנן להיות באיזון.

להלן תכנון התקציב לעומת ביצוע (תקציב שוטף):

מקורות	הצעת תקציב מקורית לשנת 2019	תחזית גמר שנת 2019	שימושים	הצעת תקציב מקורית לשנת 2019	תחזית גמר שנת 2019
תקבולים מאתרים	193,832	207,107	הוצאות אחזקת אתרים שכר	130,548	130,412
תקציב ממשלתי	206,234	201,234	הוצאות אחזקת אתרים תפעול	41,070	44,418
הוצאה מותנית הכנסה	70,674	70,674	הוצאה מותנית הכנסה	56,174	56,174
פיקוח ערכי טבע, אגרות צייד הכנסות עצמיות	21,623	20,345	הוצאות שכר מחוזות	47,412	49,609
יתרות תקציב מועברות משנת 2018	32,177	32,177	הוצאות פיקוח מחוזות	72,674	78,938
			הוצאות ארגוניות שכר	54,686	49,515
			תקציב מיועד למיזמים עתידיים	20,000	20,000
תקציב ממשלתי ייעודי	41,251	54,745	תקציב ממשלתי ייעודי	41,251	54,745
			הוצאות ארגוניות (תפעול)	29,750	30,245
			פרוייקטים פנימיים	52,226	52,226
			רזרבה	20,000	20,000
סה"כ	565,790	586,282	סה"כ	565,790	586,282

על פי נתוני הביצוע שנת 2019 הסתיימה באיזון.

חופש מידע

מהו חוק חופש המידע?

חוק חופש המידע קובע כי זכותו של כל אזרח לקבל מידע מרשות ציבורית באופן שיאזן בין החופש למידע ובין שמירה על ביטחון המדינה, הפרטיות וכו'. החוק קובע מי רשאי לקבל מידע, אלו סוגי מידע מותר למסור וכן מפורט בו הנוהל להגשת בקשת מידע והטיפול בה.

יישום הוראות חוק חופש המידע על ידי רשות הטבע והגנים

רשות הטבע והגנים הינה חלק מהעשייה הנוגעת לשיתוף הציבור ולקידום המודעות. עקב עלייה במודעות וצורך גדל של הציבור לקבל מידע התאפיינו הבקשות לקבלת מידע בשנת 2019 במורכבות רבה. כדי לענות על הדרישה הגוברת הצטרפה הרשות לאתר האינטרנטי של היחידה הממשלתית לחופש המידע ואף חיברה טופס מקוון להגשת בקשות מידע באתר הרשות.

יוצר: קרן סייג

תמצית הפעילות

בשנת 2019 הוגשו לרשות הטבע והגנים 81 בקשות. כמעט כולן נענו עד 30 יום מקבלת הפנייה.

להלן פירוט אופן הטיפול בבקשות

מספר	אופן הטיפול
63	הרשות מסרה את המידע המבוקש בהתאם לחוק
13	הרשות דחתה את הבקשה למסירת מי'
	הטיפול בבקשה הופסק בשל אי-תשלום אגרה
5	הטיפול בבקשה הופסק מטעמים הנוגעים לפונה
	הטיפול בבקשה טרם הסתיים (הבקשה נענתה אולם המבקש דרש עוד נתונים בקשר לאותה בקשה ולכן היא לא נסגרה)
81	סה"כ

נושאי הבקשות:

בקשות למידע התקבלו בנושאים שונים כגון נהלים, אכיפה ומדע.

להלן פירוט העילות לאי-מסירת המידע. מרבית הפונים קיבלו את המידע המבוקש, כ-20% מהפונים נדחו באופן מלא או חלקי לפי העילות הבאות:

העילה	מספר הבקשות שנדחו בעילה זו
סעיף 8(1) – הקצאת משאבים בלתי סבירה	5
סעיף 8(2) – המידע נוצר לפני 7 שנים	
סעיף 8(3) – לא ניתן לאתר את המידע	
סעיף 8(5) – המידע נוצר על ידי רשות אחרת	3
סעיף 9(א)(3) – פגיעה בפרטיות	2
סעיף 9(ב)(1) – מדיניות בשלבי עיצוב	1
סעיף 9(ב)(4) – דיונים פנימיים	3

מידע על זמני הטיפול בבקשות שנענו בשנת 2019

זמן הטיפול	מספר
עד 30 יום	69
בין 31 ל-60 יום	9
בין 61 ל-120 יום	3
סה"כ 81 בקשות	